

TOELICHTING

bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermde stadsgezicht **Oosterpoort-Oost**
gemeente Groningen, ex artikel 35 Monumentenwet 1988

Oosterpoort-Oost, Annastraat

Groningen, Oosterpoort-Oost

De staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet Ruimtelijke Ordening, vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid.

In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850. In het kader van het Monumenten Inventarisatie Project is ook de stedenbouw uit de periode 1850-1940 landelijk geïnventariseerd. Het besluit om Oosterpoort-Oost te Groningen aan te wijzen als beschermd stadsgezicht vloeit voort uit deze inventarisatie.

Inleiding

De Oosterpoortwijk is een eind negentiende-eeuwse arbeiderswijk, gelegen ten zuidoosten van de historische binnenstad van Groningen. Zij wordt begrensd door het Verbindingskanaal en de Oosterhaven in het noordwesten, het Winschoterdiep in het oosten, de Meeuwerderbaan in het zuidoosten en de Hereweg en de spoorlijn naar Zwolle in het westen en zuidwesten. De wijk wordt doorsneden door de Meeuwerderweg. Het deel ten westen van deze weg is gebouwd vanaf 1870. Het deel ten oosten van deze weg tussen 1890 en 1910. In het kader van het MIP is de wijk in zijn totaliteit aangeduid als gebied met een bijzondere waarde. Vanwege haar stedenbouwkundige betekenis, de gaafheid van het architectonische beeld, alsmede haar betekenis voor de geschiedenis van de eind negentiende-eeuwse volkswoningbouw, komt het grootste deel ten oosten van de Meeuwerderweg in aanmerking voor van rijkswege te beschermen stadsgezicht.

Ontwikkelingsschets

De Oosterpoort behoort tot de eerste grootschalige eind negentiende- eeuwse stadsuitbreidingen buiten de zeventiende-eeuwse vestingterreinen van Groningen. De wijk is opgezet als woonwijk voor de arbeidersbevolking en kleine zelfstandigen. De aanleg van het westelijke deel van de wijk geschiedde vanaf 1870 (kaart 1/2a-b).

Het laag gelegen gebied ten oosten van de Meeuwerderweg, de Meeuwerderpolder, is het laatste deel van de Oosterpoortwijk. Het stratenpatroon is tussen 1890 en 1910 geleidelijk aangelegd en bebouwd (kaart 2c-d).

Rond 1850 was het gebied nog landelijk van karakter. De ruimtelijke structuren die de vorm en grootte van de uitbreiding zouden bepalen waren reeds aanwezig. De Meeuwerderweg was van oorsprong een bochtige sloot die de westelijke grens vormde van de polder 'de Meeuwert'. Dit drassige poldergebied lag veel lager dan het gedeelte ten westen van de sloot. Nog altijd is het niveauverschil aan weerszijden van de Meeuwerderweg opvallend. Langs de sloot werd in 1875 de Meeuwerderweg aangelegd. Ten oosten van de Meeuwerderweg liepen de landerijen af tot aan de dijk langs het Winschoterdiep.

Particuliere grondeigenaren en ondernemers namen het initiatief tot de aanleg van straten in het gebied. De gemeente stelde hierbij een groot aantal voorwaarden. Als gevolg van de sterk gestegen woningnood werd het negeren hiervan in veel gevallen gedoogd.

Een eerste plan voor de aanleg van straten van grondeigenaar A.M. Prins (1892) werd door de gemeente afgewezen vanwege het ontbreken van een deugdelijke riolering. Pas nadat Prins was overleden en zijn erfgenamen zich meer coöperatief opstelden, werden in 1898 alsnog de Annastraat (genoemd

naar een dochter van Prins), de Jan Gouverneurstraat (1899), de van Julsinghastraat (1899) en de Nieuwstraat aangelegd.

Het stratenpatroon volgde de oorspronkelijke gebogen sloten, die afwaterden op het Winschoterdiep. Het bouwproces voltrok zich aan de hand van particuliere bouwplannen, waarmee een straat gaandeweg werd volgebouwd. De meeste woningen werden gebouwd door de aannemers/architecten P. Belgraver en Chr. F. Nap.

Voor het gebied ten zuiden van het terrein van Prins, dat eigendom was van M. Mees, was al in 1880 door de gemeente een stratenplan vastgesteld omdat Mees zelf wel erg nauwe stegen had gepland. Dit plan werd echter pas in 1898-1899 uitgevoerd: de Verlengde Frederikstraat, het ruitvormige Frederikplein, de verlengde Nieuwstraat, de Hendrikstraat, de Joachim Altinghstraat en de Van Sijsenstraat.

Aan de straten vond vooral speculatie- of revolutiebouw plaats: goedkoop gebouwde woningen van matige kwaliteit die voor de verhuur waren bestemd.

In 1909/1910 werd het zuidelijkste deel ingevuld: de Van Sijsenstraat en de Nieuwstraat werden doorgetrokken tot de Meeuwerderbaan. De Nieuwstraat heet hier Verlengde Nieuwstraat. In het stratenpatroon is iets meer variatie aangebracht dan in het noordelijke deel. De bebouwing aan de oostzijde van de Van Sijsenstraat en de westelijke bebouwing aan de Verlengde Nieuwstraat werden iets teruggedrukt ten opzichte van de rooilijn waardoor pleinvormige verbredingen zijn ontstaan.

Na de invoering van de Woningwet van 1901 werd de overheidsbemoediging groter. De gemeente nam samen met de dan opgerichte woningbouwvereniging 'Volkshuisvesting' het initiatief tot de bouw van enkele blokken sociale woningbouw aan de zuidoostzijde (Meeuwerderbaan en H.L. Wicherstraat).

Tot ver na de Tweede Wereldoorlog veranderde er vervolgens in de buurt weinig. Nadat in 1972 grootscheepse kaalslag is voorkomen, hebben alleen twee bouwblokken in het gebied tussen de Nieuwstraat en het Winschoterdiep plaats moeten maken voor nieuwbouw en relatief grote binnenterreinen, die werden ingericht als openbare groenvoorziening. In 1969 werd het zuidelijke deel van de wijk doorsneden door de Zuidelijke Ringweg. Hiervoor werd bebouwing aan de Meeuwerderbaan afgebroken. In de jaren tachtig is een bouwblok aan de Paulus Lamanstraat vanwege de slechte bouwkundige kwaliteit afgebroken en vervangen door nieuwbouw.

Huidig ruimtelijk karakter

Het gebied ten oosten van de Meeuwerderweg is, als onderdeel van een groter geheel (de Oosterpoortwijk), opgezet als een woonwijk voor de arbeidersbevolking en kleine zelfstandigen. Het ruimtelijk karakter en bebouwingsbeeld is zeer gaaf bewaard gebleven. De structuur van het noordelijke, oudere deel wordt bepaald door een vrij regelmatig stratenpatroon van veelal licht gebogen, oost-west lopende straten. Het kenmerkende straatprofiel bestaat achtereenvolgens uit: gesloten gevelwand - trottoir, al dan niet voorzien van boombeplanting - straat - trottoir, al dan niet voorzien van boombeplanting - gesloten gevelwand.

Het zuidelijke, later ontstane deel (circa 1910), dat begrensd wordt door de Frederikstraat, de Nieuwstraat, de Meeuwerderbaan en de Meeuwerderweg, heeft een onregelmatiger stedenbouwkundig patroon met pleinvormige verbredingen in de Van Sijsenstraat, de Van Sijsenplaats, de Verlengde Nieuwstraat en het Frederiksplein. De Van Sijsenstraat is naast de Meeuwerderweg, de Nieuwstraat en Verlengde Nieuwstraat de enige noord-zuid lopende straat in het gebied.

Het gebied wordt gekenmerkt door ondiepe, gesloten bouwblokken. Per straat is door individuele maar uniforme bebouwing een grote eenheid in het architectonische beeld ontstaan. Dit komt onder meer tot uiting in de verticale gevelopeningen, de goothoogtes en de afzonderlijke, haaks op de rooilijn staande kappen. Op regelmatige afstand zijn topgevels aangebracht. De meeste woningen zijn gebouwd in een ambachtelijk-traditionele bouwtrant en dateren uit het einde van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw. Zij bezitten één of twee bouwlagen met kap en zijn opgetrokken uit rode en roodbruine baksteen.

De Van Julsinghastraat is de enige straat met aan beide zijden uniforme bebouwing van één bouwlaag met kap. Karakteristiek voor deze straat is de repeterende reeks bakstenen kajuiten.

In de meeste gevelwanden zijn accenten aangebracht in de vorm van siermetselwerk en gekleurde baksteendecoraties. Hoekpanden zijn soms voorzien van een speciaal accent: afgeschuind of door situering van een winkelpand op de begane grond.

De architectuur van de woningen in het zuidelijke, later gebouwde deel is rijker gedetailleerd. Kenmerkend zijn hier de reeksen bakstenen kajuiten die al dan niet recht of met een segmentboog zijn gesloten. Ook hier is gevarieerd gebruik gemaakt van verschillende kleuren baksteen. De bestrating van de Paulus Lamanstraat en de Verlengde Nieuwstraat bestaat nog uit de oorspronkelijke blauwgrijze scoria-bricks.

Aan de zuidelijke en zuidoostelijke randen van het gebied bevinden zich woonblokken, die duidelijk afwijken van de traditionele revolutiebouw, die karakteristiek is voor het merendeel van het gebied. Deze portiekwoningen dateren uit de jaren twintig (Meeuwerderbaan) en de jaren dertig (Winschoterdiep WZ) en zijn opgetrokken in de stijl van de verstrakte Amsterdamse School en in Interbellum-stijl.

Nadere typering te beschermen waarden

Het gebied ten oosten van de Meeuwerderweg is een goed voorbeeld van een arbeidersbuurt uit het einde van de negentiende eeuw met een gaaf bewaard gebleven bijzonder karakteristiek gebogen stratenpatroon en samenhangende uniforme bebouwing.

Typerend zijn:

- het goed bewaarde laat negentiende-eeuwse bebouwingsbeeld dat een zeer gaaf ensemble vormt met het stedenbouwkundige patroon van gebogen en rechte straten;
- het profiel: gesloten gevelwand - van boombeplanting voorzien trottoir - straat - van boombeplanting voorzien trottoir - gesloten gevelwand;
- het rechthoekige straatpatroon in het zuidelijke deel met ruitvormige en pleinvormige verbredingen;
- de per straat aanwezige individuele uniforme bakstenen bebouwing met verticale gevelopeningen, reeksen dakkapellen, kajuiten en gekleurde baksteenornamentiek;
- de nog oorspronkelijke bestrating van de Paulus Lamanstraat en de Verlengde Nieuwstraat, bestaande uit blauwgrijze scoria bricks;
- de uniforme bebouwing aan weerszijden van de Van Julsinghastraat van één bouwlaag met kap met kenmerkende reeks dakkapellen;
- de gevarieerde boombeplanting langs de verschillende straten;

Waardering

Het zuidoostelijke deel van de Oosterpoortwijk is een opmerkelijk gaaf bewaard gebleven voorbeeld van een arbeidersbuurt uit het einde van de negentiende eeuw met een bijzonder karakteristiek laat negentiende-eeuws bebouwingsbeeld dat een gaaf ensemble vormt in samenhang met het stedenbouwkundige patroon van deels gebogen, deels rechte straten.

De buurt is van algemeen belang vanwege haar grote betekenis voor de geschiedenis van de eind negentiende-eeuwse volkswoningbouw, alsmede vanwege haar architectuurhistorische en stedenbouwkundige waarde.

Begrenzing

Het beschermde stadsgezicht Oosterpoort-Oost wordt begrensd door: de Meeuwerderweg (as van de straat) in het westen, de Martenstraat (as van de straat) in het noorden, de Nieuwstraat (rooilijn van de bebouwing aan de oostzijde) en de Verlengde Nieuwstraat (inclusief de bebouwing aan de oostzijde) in het oosten en de Meeuwerderbaan (rooilijn van de bebouwing) in het zuiden.

De begrenzing is aangegeven op bijgevoegde kaart MSP/03/04.

Rechtsgevolg

Ter effectuering van de bescherming van het aangewezen stadsgezicht moet ingevolge artikel 36 van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan worden vastgesteld. De toelichting op de aanwijzing als beschermd stadsgezicht kan daarbij wat beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is de karakteristieke, met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen binnen het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling die inspelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

Voor het gebied Oosterpoort-Oost geldt het bestemmingsplan 'Oosterpoort', vastgesteld 27-3-1996, goedgekeurd 29-10-1996. Dit bestemmingsplan wordt geacht aan het rechtsgevolg te voldoen.

Bronnen

Formsma W.J. e.a. (red.)
Historie van Groningen, Stad en land. Groningen 1976

Hacquebord L. en R. Overbeek
Wijkbeschrijving Oosterpoort. Groningen 1994 (MIP).

Toelichtende kaarten

1.
Platte Grond van Groningen (fragment)
A.L. Scholtens & Zoon, 1877
Groninger Archieven

2.
Ontwikkeling van de bebouwing in vier fasen:
a.1864, b.1875, c.1895, d.1920
Gemeente Groningen, dienst RO/EZ

3.
Luchtfoto Oosterpoort
foto: Aerophoto Eelde, 1976
Gemeente Groningen, dienst RO/EZ

Colofon

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1998.

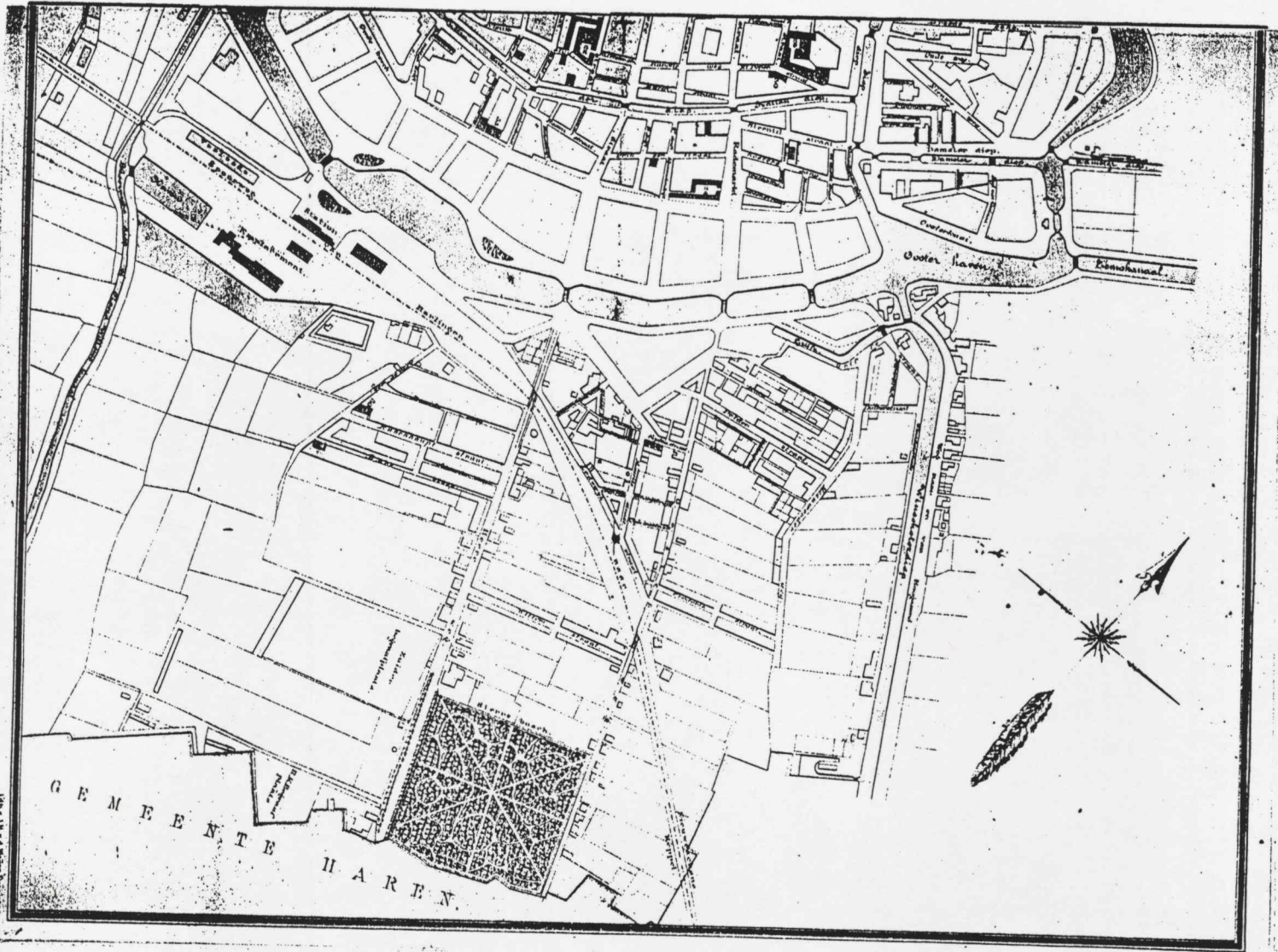
Onderzoek:
Gemeente Groningen, afd. Bouwtoezicht en Monumenten

Begrenzingskaart:
Kaart van de gemeente Groningen, aangepast door studio Ineke van der Burg,
Bilthoven.

Foto omslag:
Gerard Tel, Groningen

Productie:
RDMZ/Multicopy, Zeist

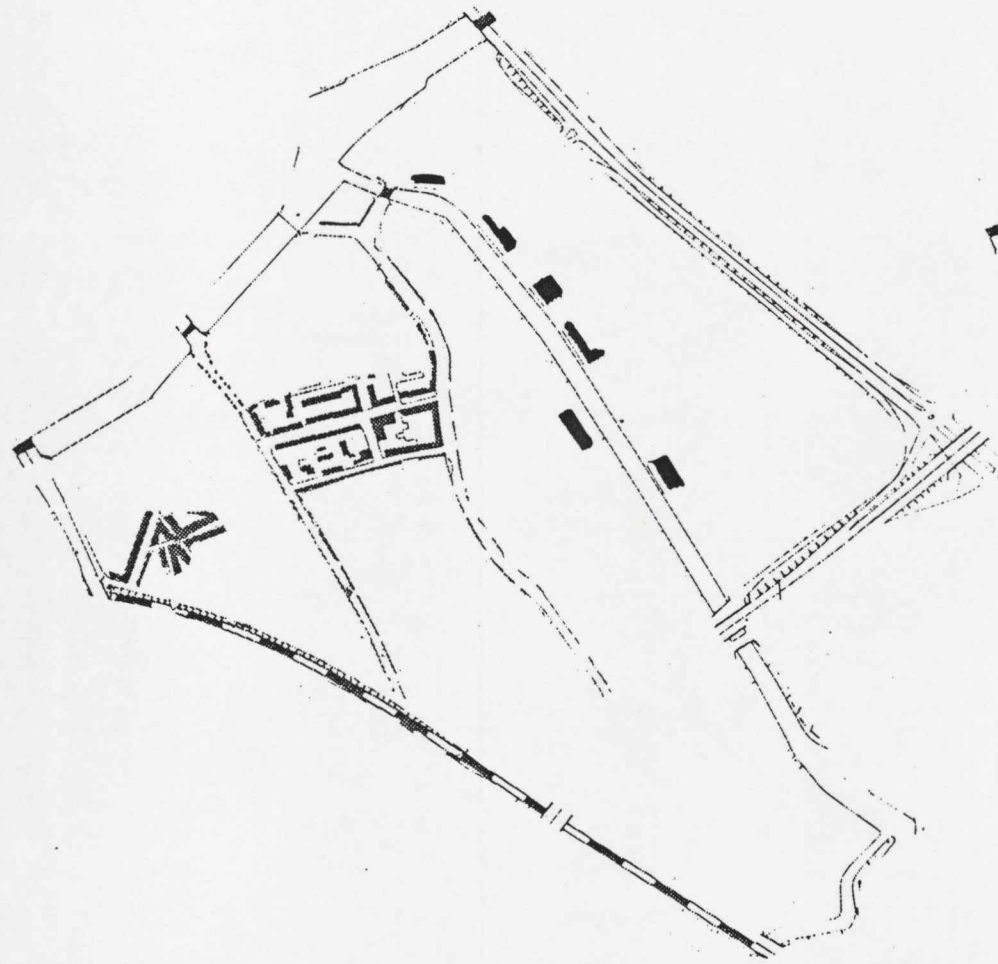
3.110525196012

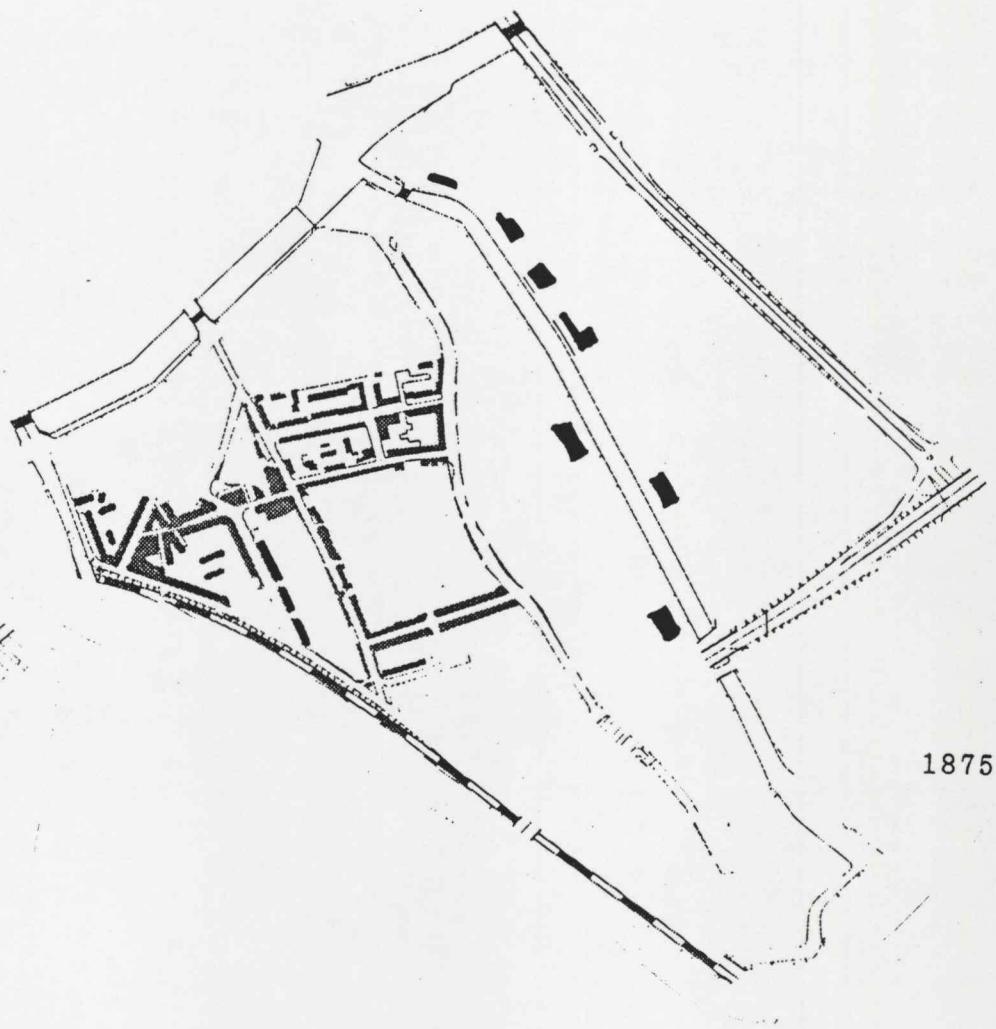
Kaart 1: Platte Grond van Groningen
A.L. Scholtens & Zoon, 1877 (deel)

3,110525196013

1864

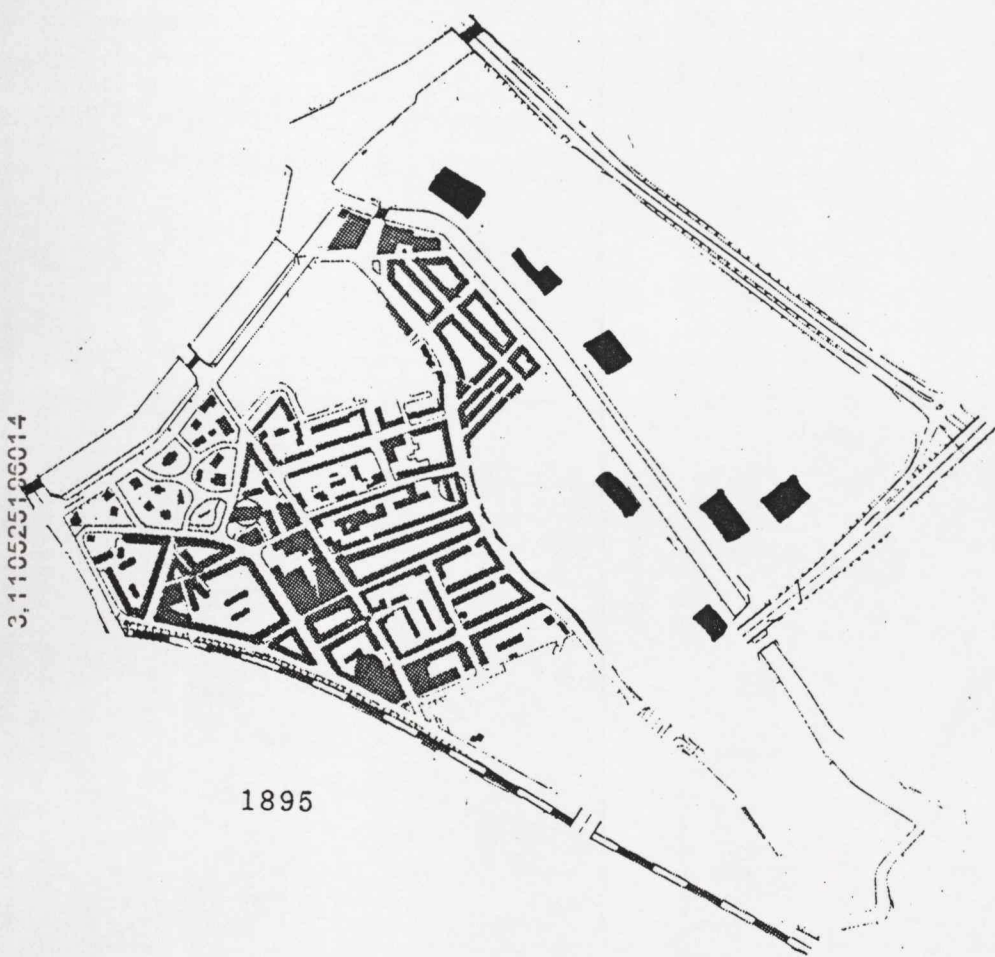

1875

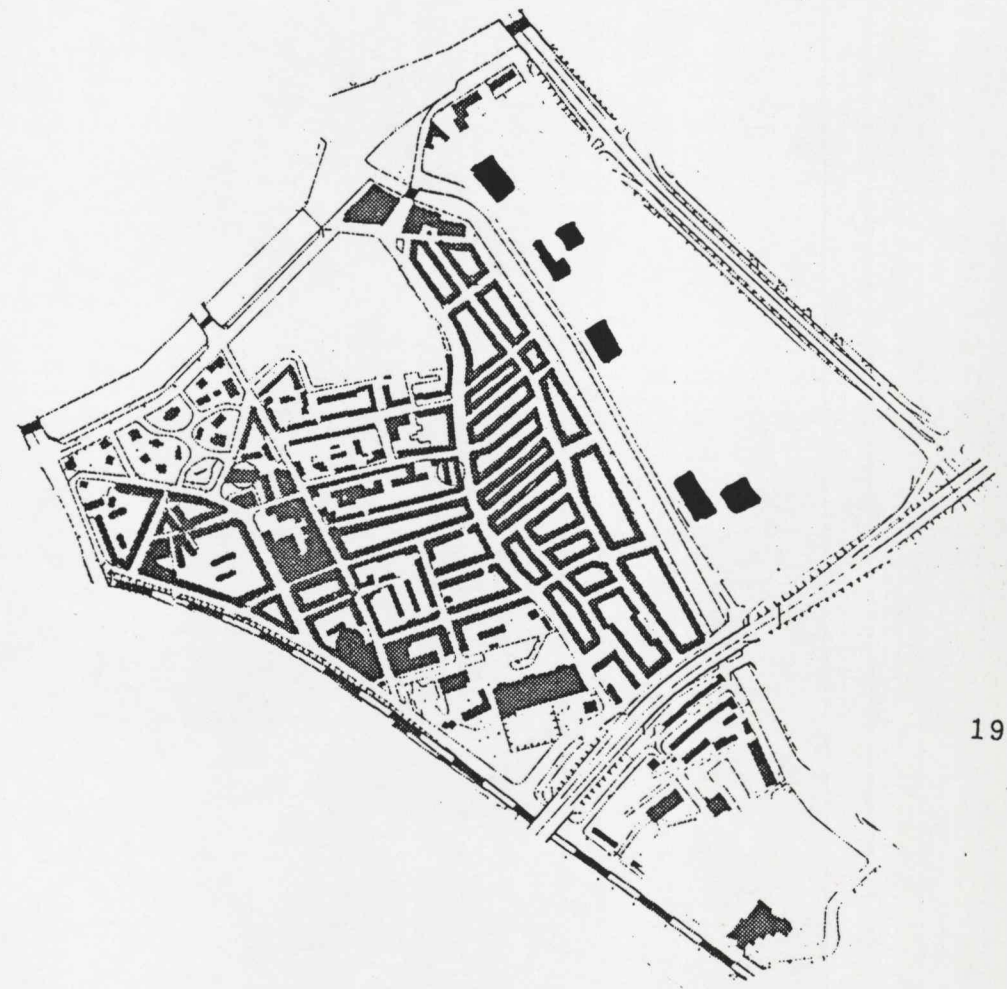

Kaart 2 a-b: Oosterpoort-Oost: ontwikkeling van de bebouwing 1864-1875

3.110525106014

1895

1920

Kaart 2 c-d: Oosterpoort-Oost: ontwikkeling van de bebouwing 1895-1920

3,110525106015

Kaart 3: luchtfoto Oosterpoort 1976
Aerophoto Eelde

3.110525106016

STADS- EN DORPSGEZICHTEN EX ART 35 MONUMENTENWET 1988

OOSTERPOORT-OOST

GEM. GRONINGEN

get	datum	herzien	tek.nr.
RDMZ	SEPT 1990		MSP/03/04

RIJKSDIENST VOOR DE MONUMENTENZORG

